

ŠOLA V NARAVI

CENTER ŠOLSКИH IN OBŠOLSKИH DEJAVNOSTI • Revija za spodbujanje in razvoj šole v naravi • Letnik II • Oktober 2013

CŠOD Lipa v Črmošnjicah v Beli krajini

Bela krajina je pretežno kraška pokrajina med Gorjanci, Kočevskim rogom in Kolpo. Črmošnjiška dolina leži na severu Bele krajine, v občini Semič, ob cesti Črnomelj–Dolenjske Toplice, v goratem obrobem predelu Kočevskega roga in Gorjancev. Kočevski Rog (dolžina 35 km, širina 15 km) je kraška planota nad Črmošnjiško dolino. Najvišji je osrednji del s 1099 m visokim Velikim rogom. S kolesom, peš ali s prevoznimi sredstvi se lahko podamo na raziskovanje prostranih gozdov, do mogočne Črmošnjiške jelke, ki že stoletja kraljuje v Kočevskem rogu, slabih 15 km od Črmošnjic. Dosega višino okrog 45 m in obseg okrog 6 m, njene veličine jo uvrščajo v sam vrh slovenskih jelk. Na kolesarskem izletu Od Lipe do jelke v avgustu 2012 smo si jo ogledali in premerili njen obseg. Le 4 km nad vasjo v zimskem času obratuje Smučarski center Bela. Do smučišča ali na vrh, na Gače, 955 m, se odpravimo na pohod. Z vrha se nam ponuja lep razgled po Dolenjski in proti severu do Kamniških in Savinjskih Alp. Do Mirne gore, 1048 m, pa je z vrha še dobra ura hoje – za celodnevni pohod zanimiva tura. Za mlajše pohodnike pa organiziramo prevoz do vasi Planina in se na Mirno goro povzpnejo po gozdni učni poti. Pod vrhom stoji planinski dom in od tam ali iz bližnjega stolpa se odpira lep razgled na Belo krajino, Gorjance in hribovja na Hrvaškem.

Črmošnjice (400 m) so gručasto naselje na terasi dveh potokov, Črmošnjičice in Divjega potoka. Vedno zanimiv in nepozaben je sprehod ob Divjem potoku, kjer je od 20. 10. 2012 urejena učna pot. Z našimi malimi pohodniki nadaljujemo na prelaz Brezovica (588 m), na organiziranem pohodu s planinskim društvom Semič pa tudi na razgledne stene in na vrh Markove glave. V preteklosti so imele Črmošnjice vlogo lokalnega središča. Kočevarji, ki so bili v 14. stoletju priseljeni iz srednje Evrope, so tu živeli do druge svetovne vojne. O njihovi zgodovini pričajo ostaline kočevarskih vasic ter številni ohranjeni izviri. Več o prebivalcih, ki so tu živeli kar 600 let, lahko spoznamo v muzeju v Občicah. Potem pa so se tu naselili predvsem gozdarji. Gozdno gospodarstvo Novo mesto je leta 1978 na robu mirne vasi zgradilo stavbo, v kateri sedaj poteka šola v naravi, takrat še

delavski dom. Okolico so zasadili z različnimi drevesnimi vrstami in z leti je nastala pestra zbirka. S pomočjo Zavoda za gozdove smo drevesno učno pot še dopolnili. Potem je bilo tu še gostišče s prenočišči in sedaj že šestnajsto leto CŠOD Lipa.

Konec oktobra leta 1997 se je v domu pričela izvajati šola v naravi. Vsak ponedeljek, velikokrat tudi ob sredah in petkih, se pred domom Lipa, ob mogočni lipi, ustavi avtobus z učenci od 1. do 5. razreda. Včasih se nehote odpeljejo v Črmošnjice pri Stopičah pri Novem mestu, tam pa Lipe ne najdejo. Najprej spoznavamo dom, Lipin red in uredimo sobe. Potem pa poiščemo lipe v okolici doma, a tiste, po kateri je dom dobil ime in je vas krasila kar nekaj sto let, žal ne najdemo. Naši gosti so tudi najmlajši, pester program namreč pripravimo tudi za vrtec v naravi. V prostih terminih in ob vikendih sprejemamo družine, individualne goste, društva in klube – vsem nudimo pomoč pri oblikovanju programa, lahko tudi pri izvedbi. V teh letih se je podoba doma in okolice spreminjala, gozdarski dom je bil dograjen in obnovljen za potrebe šole v naravi. V okolici vsako leto dopolnjujemo in urejamo prostore za športno aktivnost (plezalna stena, lokostrelsko strelišče, igrišče na mivki, ognjišče, minigolf, dolina za dričanje) in aktivno preživljanje prostega časa (igrala, peskovnik, igrišče za košarko, miza za namizni tenis).

Otroci v treh ali petih dneh vrtca/šole v naravi raziskujejo bližnji Divji potok, postavljajo mlinčke in spuščajo splave, opravijo meritve in analize ter raziskujejo življenje v potoku in ob njem (tu še najdemo potočnega raka). Učijo se s pomočjo večnamenske zbirke za prikaz pretvorbe energije vode, vetra in sonca. V letošnjem šolskem letu bodo lahko prvič v projektu aktivno spoznavali obnovljive vire energije. Postanejo Robinzoni, ko pridobivajo večšine preživetja v naravi in se podajo ob strugi Divjega potoka po naravnih ovirah. Raziskujejo gozd, postanejo gozdna bitja in detektivi na sledi v gozdu, raziskujejo štiri obleke gozda, gozdne motgote in življenje gozdnih tal. Gozd objema Črmošnjiško dolino in v letošnjem šolskem letu ga bodo lahko učenci spoznavali projektno. Urijo se v lokostrelstvu, plezanju,

kolesarjenju, vožnji s skiroji in igrah z žogo. V zimskem času, ko Črmošnjice in okolico pobeli sneg, izkoristimo bližnje travnike za tekaške proge, na strmejših delih se dričajo in sankajo ali pa postavimo vlečnico za prve smučarske korake. V domu ohranjamo izročilo Bele krajine: otroci zaplešejo belokranjsko kolo in spoznajo izdelke domače obrti, igrajo se pastirske igre ter v pomladnih mesecih izdelajo rog in piščal. V likovnih delavnicah si vedno nekaj izdelajo za spomin: lipov list, pisanico iz gline, preprosto lutko, poslikano svileno rutko. V CŠOD Lipa izvajamo tudi dneve dejavnosti, športne, naravoslovne, tehniške in eko dneve.

Prisrčno vabljeni v Črmošnjice!

Irena Brajkovič, vodja CŠOD Lipa

Dejanja

Dejanja povedo več kot besede

Zgled vodij ima pomembno vlogo in ga ne smemo podcenjevati. Učitelji v šoli v naravi imajo v primerjavi z učitelji v šoli veliko prednosti in so pomembni vzorniki. Če je učitelj videti nedostopen, tekmovalen in neobčutljiv do ljudi in okolja, to verjetno neugodno vpliva na odnos in obnašanje skupine. Vodja, ki je zabaven in zanimiv, skupini dostopen in vzbuja zanimanje skupine za okolje, ima velik vpliv na posameznikov razvoj.

Mladi so zelo dojemljivi za dejanja vodij. Če učitelj govori o prednostih javnega prevoza ali kolesarjenja in se vsak dan pripelje v velikem in hrupnem avtu, ta nedoslednost mladim ne bo ušla. Podobno očitno je tudi, če učitelj pravi, da spodbuja odgovornost mladih, hkrati pa preveč govori in se vmešava v njihovo učenje. Dejanja učiteljev se morajo ujemati z njihovim sporočilom.

Majhna dejanja so lahko učinkovitejša kot tisoč besed. Podoba učitelja, ki se po vznemirljivem plezanju ustavi in si ogleduje kroženje ptice nad glavo ali povoha cvetlico, spreminja osebne vrednote mladih ali sproži njihovo zanimanje. Vodja, ki pobere smeti na obrežju jezera in jih brez besed da v nahrbtnik, izzove vprašanja in je veliko močnejše sporočilo kot dolgo pogovarjanje o zbiranju smeti.

Če želimo učiti za trajnostni način življenja, je pomembno, da izboljšamo svoje obnašanje in mlade spodbujamo, da razmišljajo o svojih dejanjih. Naslednjo aktivnost lahko uporabimo za začetek pogovora. Učitelj jo lahko uporabi, da oceni svoja svoje obnašanje, preden jo uporabi pri mladih.

Aktivnost – V smeri trajnostnega razvoja. Kaj lahko storim?

25 predlogov:

1. Spoznaj svoje lokalno okolje.
2. Hodi, namesto da uporabljaš avto.
3. Nakupuj v lokalnih trgovinah.
4. Posadi drevo.
5. Pri pisanju uporabi obe strani papirja.
6. Hrani in recikliraj steklo in embalažo.
7. Drugim povej, kaj ti je v okolju všeč.
8. Izogibaj se nakupom stvari z veliko embalažo.
9. Zapri pipo, ko si umivaš zobe.
10. Opazuj ptico ali povohaj cvetlico.
11. Znižaj gretje in obleci pullover.
12. Ugotovi, kje so bile narejene obleke.
13. Kolesari po podeželju.
14. V mestu poišči stavbe, ki so ti všeč.
15. Kupuj blago v trgovinah s pravično trgovino.
16. Pridruži se lokalnemu društvu.
17. Za časopis napiši pismo o svojih občutkih.
18. Pomagaj starejši osebi v okolici.
19. Podpri dobrodelno organizacijo, ki pomaga revnim.
20. Pozimi pticam nastavi hrano.
21. Ugasni luči, ko jih ne potrebuješ.
22. Uredi si kompostnik.
23. Poišči svoj posebni kotic v naravi.
24. Bolje spoznaj svojega soseda.
25. Oglej si sončni vzhod ali zahod.

Kateri od teh predlogov so povezani z varovanjem, kateri z družbo in kateri z gospodarstvom?

Kateri so usmerjeni lokalno, kateri nacionalno in kateri globalno? Z nevihto možganov dodajte seznamu 25 svojih predlogov.

Vaša organizacija – postavite vprašanja

Poleg osebnih dejanj je pomembno pregledati tudi našo organizacijo in programe, ki jih ponujamo. Postavljanje vprašanj organizaciji pa ni vedno lahko. Učitelj je navadno šibek glas v veliki organizaciji. Struktura je lahko določena zaradi zunanjih zahtev, npr. državnih organov, ki določajo plačilno lestvico, pogojev storitev, delovnih pogojev, zdravja in varnostnih standardov ... Cilji organizacije so lahko popolnoma različni od ciljev učitelja, ki želi vpeljati ideje in prakso trajnostnega razvoja. Nekatere organizacije so komercialno naravnane in so del turistične ponudbe. Njihov cilj je velika ponudba rekreativnih aktivnosti za čim več različnih skupin, nudijo vznemirljive dogodivščine in upajo, da se bodo obiskovalci še kdaj vrnili. Nekatere organizacije imajo izobraževalno vlogo, ki pa jo razumejo kot razvijanje fizičnih in športnih spretnosti. Nekatere organizacije pa imajo za cilj razvoj osebnosti, družbe in okoljsko izobraževanje in te verjetno ponujajo največ možnosti za spremembe.

Na začetku je pomembno, da vidiš, kako tvoji cilji za trajnostni razvoj in okoljsko zavest ustrezajo skupnim ciljem organizacije. Razčistiti boste morali tri vprašanja:

1. Kateri so cilji organizacije?
2. Katere so potrebe mladih?
3. Kateri so moji cilji, ki jih imam kot učitelj?

Mogoče je navzkrižje med cilji, ki se lahko reši s kompromisom. To pomeni, da mora vodja, ki želi vključiti učenje za trajnostni razvoj, oceniti, kaj lahko doseže v svoji organizaciji.

Tudi vodstvo organizacije je za okoljsko izobraževanje zainteresirano iz različnih razlogov. Na primer vpeljava okoljskih aktivnosti povzroči pritisk učiteljev, ki izvajajo bolj športne aktivnosti, kot so plezanje in vožnja s kajaki. Lahko je dobro za odnose z javnostmi, lahko je način dvigovanja prihodkov ali pa je na zahtevo šole oziroma kurikulumu. Ti razlogi so lahko povsem drugačni od vašega načrta spodbujanja bolj trajnostnega načina življenja. Tako lahko vplivajo na to, kaj lahko dosežete.

Lahko pa ste na položaju, kjer močno vplivate na organizacijo ali ste precej neodvisni pri svojem delovanju. V tem primeru bi morali dosegati večje spremembe.

Ozelenitev organizacije

Pri načrtovanju sprememb je v vseh organizacijah podoben proces. Lahko ga povzamemo:

1. Začnite z revizijo trenutne prakse. To vključuje pregled celotne organizacije, zaposlenih in dela z mladimi.

2. Na podlagi revizije določite, katere spremembe želite narediti. Napišite seznam prioritet in akcijski plan.
3. Napišite način poslovanja za trajnostni razvoj. Vključite tudi mlade.
4. Izpeljite akcijski plan.
5. Po nekem obdobju ovrednotite dosežke. Preglejte in dopolnite akcijski plan.

Pri reviziji aktivnosti, povezanih z okoljem in trajnostnim načinom življenja, se je pomembno zavedati, da ni dovolj le zbiranje odpadkov, recikliranje embalaže in varčevanje z energijo. Filozofija mora prežemati celotno delovanje organizacije, vrednote in obnašanje zaposlenih in delo z mladimi. Naslednje smernice pomagajo to razjasniti:

1. Cilj mora biti holistično poučevanje. Osebnostna, socialna in okoljska zavest in veščine so vse del istega procesa. Ta etos mora prežemati delovanje celotne organizacije.
2. Organizacija se mora odmakniti od ozkih programov, ki temeljijo na raziskovanju okolja ali športnih aktivnostih. Svoje programe morajo razširiti z drugimi pristopi, kot so umetnost, igra vlog ali reševanje problemov, ki spodbujajo okoljsko izobraževanje.
3. Organizacija se mora vprašati o pomenu aktivnosti. Ali so same sebi namen ali so sredstvo za razvoj? Ali so v programu priložnosti za »načrtovanje, aktivnost in pregled«?
4. Organizacija mora razviti programe v sodelovanju z mladimi, kar jim da občutek lastništva in samozavesti. Etika organizacije bi morala to spodbujati.
5. Stili učenja in poučevanja morajo biti različni in prilagodljivi glede na aktivnosti in situacijo. Mlade morajo spodbujati k razvijanju njihovih potencialov. Učitelji v šoli v naravi lahko pomagajo »odkleniti talent«, ki se ni pokazal v formalnem izobraževanju.
6. Organizacija mora vse vidike okoljskega izobraževanja, od zavedanja, razumevanja in razvoja veščin, usmeriti v razpravo o odnosu in vrednotah ter načinu, kako je mogoče ukrepati. Obravnavati mora glavne ekološke procese, ki usmerjajo življenje na planetu. Preko okoljskih problemov naj se vključi tudi gospodarske in politične sisteme in kako ti vplivajo na okolje. Cilj morajo biti državljani, ki so okoljsko kompetentni in želijo živeti bolj trajnostno.
7. Organizacija mora imeti odprto politiko, ki spodbuja povezavo z lokalno skupnostjo ter drugimi organizacijami in agencijami s podobnimi cilji. Iskati mora načine za izmenjavo dobrih praks z drugimi organizacijami in s seminarji spodbujati razvoj svojih zaposlenih.
8. Organizacija mora izboljšati svoje okoljske aktivnosti, na primer v smislu varčevanja z energijo, recikliranjem in ponovno uporabo materialov. Preučiti mora aktivnosti in uporabo prostora in zagotoviti, da so združljive s skupnimi cilji. Ti pa morajo poskušati izboljšati okolje z varovanjem.
9. Z lastnimi primeri mora organizacija s pomočjo učiteljev in mladih poiskati načine za izboljšanje svojih aktivnosti in jih spodbujati, da sprejmejo trajnostni način življenja.
10. Organizacija mora povezati lokalne probleme z globalnimi vzorci. To sporočilo mora biti pozitivno, usmerjeno v prihodnost in poskušati širiti obzorja in spodbujati mednarodno razumevanje.

Te smernice so organizaciji izziv in predstavljajo glavne vidike, ki jih mora upoštevati pri reviziji.

Oblikovanje programov

Na začetku je treba oceniti nivo vključevanja okoljskega izobraževanja, ki ga že ponujamo v obstoječih programih. Poskusite naslednje aktivnosti.

Aktivnost – raven vključevanja

S pomočjo spodnjih desetih vprašanih se s kolegi pogovorite o ravni vključevanja okoljskega izobraževanja. Razmisliti boste morali, kaj trenutno delate in kaj bi radi dosegli v prihodnosti. Aktivnosti na začetku seznama bo lažje izpeljati, tiste na dnu seznama pa bodo zahtevale od vodij več obveznosti in podporo organizacije. Aktivnosti s seznama si ne sledijo ena za drugo, ampak bodo označevale raven vašega vključevanja.

1. Mlade spodbujajte k doživljanju in uživanju v različnih okoljih.
2. Razvijajte osebne in socialne veščine, ki so nujne za okoljsko izobraževanje.
3. Pogovarjajte se o problemih varovanja in se sprašujte o vplivih vaših aktivnosti na okolje.
4. Organizirajte aktivnosti, ki spodbujajo čutno zavedanje.
5. Predstavite ekološke pojme in povezave z nami.
6. Razmislite o družbenih, gospodarskih in političnih stališčih do okolja.
7. Vključite se v akcije varovanja okolja.
8. Svoje delo povežite z okoljskimi aktivnostmi.
9. Svoje delo povežite z lokalnim trajnostnim razvojem in globalnimi problemi.
10. Organizirajte celostne programe okoljskega izobraževanja.

Ta aktivnost pomaga postaviti vaše delo v ustrezno perspektivo. Večina učiteljev v šoli v naravi organizira programe, kjer spodbujajo osebne in socialni razvoj in okoljsko zavest, kar omogoča podlago za okoljsko izobraževanje. Nekateri nadgradijo in vključijo osnovne ekološke pojme. Le redki vključijo družbene vrednote do okolja in povežejo svoje delo z lokalnim trajnostnim razvojem in globalnimi problemi. Zelo redki pa organizirajo celostne programe okoljskega izobraževanja.

Primeri celostnih programov

Programi v šoli v naravi so velikokrat serija vsebin z malo povezavami med sabo. Mladi lahko sicer uživajo, a izobraževalni potencial je omejen. Tudi raziskovanje narave je včasih izolirana naloga z le malo povezavami. Izjeme so programi, usmerjeni v pridobitev določenih veščin, kjer je pomembna postopnost od enostavnih do zapletenih veščin v skladu z nacionalnimi programi in priznanji. Podobno so nekateri programi oblikovani kot projekti ali povezani z učnim načrtom in zato sledijo strukturi.

Pomen celostnih programov je, da se osredotočijo na učenje in so strukturirani za doseganje določenih rezultatov. Določeni so tema, zaporedje in napredovanje v programu. Celostni programi, kjer je poudarjen trajnostni razvoj, niso pogosti in so za učitelje, ki niso v **takih centrih, težko dosegljivi**.

Institute of Earth Education je organizacija v Združenih državah, ki s pomočjo mednarodnih povezav že mnogo let razvija programe za spodbujanje mladih, da bi »na Zemlji živeli bolj preprosto«. Njihov strogo strukturiran program temelji na

razvijanju čustev do narave, razvijanju razumevanja ekoloških procesov in spreminjanju osebnega obnašanja. V paketu učne izkušnje v naravi ponujajo glavne elemente okoljskega izobraževanja, od zavedanja do akcije. V Angliji mnogi centri ponujajo programe »Čuvaji Zemlje«, ki so prirejeni za otroke od 10 do 11 let. Večina programov »Sončna ladja« pa je prirejena za skupine od 13 do 14 let.

Veliko učiteljev pozna ta inštitut preko knjig Steva van Matre in seminarjev, ki jih vsako leto organizira. Nekatere aktivnosti, kot so čutna pot, se široko uporabljajo. Težje je pri razširjenem programu Inštituta, ki zahteva uporabo posebnih rekvizitov za dejavnosti in visoko usposobljen kader. Nekaterim se zdi ta program preveč usmerjen in določen, menijo, da omogoča pre malo razprave in kritičnega razmišljanja.

V Severni Irski so v enem od centrov razvili programe, kjer kombinirajo športne aktivnosti in okoljsko izobraževanje. Mladi raziskujejo različne dele Zemlje in različna okolja, razrešujejo uganke in se vključijo v različne okoljske akcije. Vključena je tudi dramatizacija in igra vlog. V nekem prostoru so tudi zvočni in svetlobni efekti, ki simulirajo časovno potovanje. Na vsakem mestu skupina najde obrise različnih okolij – jama, pečina, gora, gozd, jezero in reka. Ti elementi pomagajo skupini poiskati odgovore, ki se nanašajo na ogrožena okolja.

V enem od okrožij so razvili celovit program »Trailblazer«, ki vključuje okoljsko izobraževanje v šolah. Izvaja se kot štiridnevni program v centru. Zapiske o izvedbi hranijo mladi in so povezani z naslednjimi sklopi:

1. Raziskovanje okolja
2. Okoljske akcije, varnost in preživetje
3. Skrb za okolje
4. Osebnostni in socialni razvoj

Ta program z neposrednim vključevanjem, postavljanjem ciljev in neposrednimi izkušnjami mlade spodbuja k samostojnemu učenju. Pri okoljskih akcijah spodbuja proces »načrtuj, naredi, preglej«. Vsak udeleženec tega programa dobi knjižico, kamor zapisuje izkušnje, dosežke in točke za pridobitev priznanja. Vsako leto je posebna prireditev za podelitev priznanj na različnih nivojih tega programa.

V Angliji se lahko učitelji vključijo v nacionalni okoljski program. Primer je John Muir Trust, organizacija, ustanovljena leta 1983 in poimenovana po ustanovitelju s Škotske, ki je ustanovitelj gibanja za varovanje narave. Cilj organizacije je vključevanje v aktivnosti za zaščito in varovanje nedotaknjenih in bolj odmaknjenih delov narave. Njihov program je zanimiv, ker mlade spodbuja, da so bolj okoljsko zavedni, lokalno in širše, in da pomagajo ohranjati in varovati naravo. Taki okoljski projekti in priznanja pa nimajo prioritete pri mladih. Eden od razlogov je ta, da večina učiteljev nima dovolj znanja, veščin, izkušenj in samozaupanja, da bi izvajali tak program z mladimi. Zato John Muir Trust izvaja seminarje za učitelje za pridobitev priznanj na treh nivojih.

John Muir priznanja

Priznanje za odkrivanje:

osnovni nivo (najmanj 15 ur v 3 mesecih)

Priznanje za raziskovanje:

srednji nivo (najmanj 30 ur v 6 mesecih)

Priznanje za varovanje:

višji nivo (najmanj 60 ur v 12 mesecih)

Vsak nivo zahteva večje prizadevanje in zavzetost, ponavljajo pa se ista štiri področja.

Odkrij neokrnjeno področje. To je lahko dobro ohranjen del vrta, parka, reke ali jezera ali področje v nacionalnem parku. Načrtuj obisk in zapiši svojo izkušnjo.

Razišči naravo. Razišči in preuči ohranjen del narave. Katere rastline in živali tam živijo? Zakaj živijo skupaj? Kako so odvisne ena od druge? Nariši zemljevid, zberi zgodovinske informacije, pripravi raziskavo, naslikaj, nariši ali si zapisuj v okoljski dnevnik.

Vključi se v varovanje narave. Kaj ogroža naravo? Kako lahko pomagaš pri ohranjanju tega področja? Primeri so: pobiranje smeti, sajenje dreves, grmov, divjih cvetlic, priprava gnezdilnih škatel in netopirnic, ustanovitev sklada, pisanje pisma in aktivnost.

Svoje znanje in izkušnje deli z drugimi. Pripravi razstavo fotografij, slik, risb ali besedil; pripravi video, diapriprojekcijo ali organiziraj voden ogled in tako deli svoje znanje in izkušnje.

Ta program je lahko velika podpora vodjem, ki redno izvajajo aktivnosti na prostem in želijo vključiti več okoljskih aktivnosti, nimajo pa možnosti oblikovati svojega programa. Učitelji v centrih imajo več možnosti, da ponujajo celostne programe.

Peter Higgins predlaga, da v načrtovanje vključimo mlade, tako da bodo ocenili posledice svojih odločitev. Predlaga odločitve na podlagi »ogljikovega odtisa«, tako posameznika kot skupine. Na primer posameznik se lahko odloči, ali se bo tuširal ali kopal, odloči se lahko, da bo jedel manj mesa. Skupina se lahko odloči glede uporabe avtobusa. Nekatere aktivnosti so brez vpliva na okolje, druge pa zahtevajo uporabo specialne opreme in imajo lahko močan vpliv na okolje, kot je npr. gorsko kolesarjenje.

Ti primeri dajejo učiteljem kar nekaj uporabnih idej, kako izpeljati program, da ta ne bo sestavljen le iz izoliranih in nepovezanih vsebin. Pomembno je, da mladi naredijo povezave s svojim življenjem, okoljem in drugimi ljudmi na planetu. Dobro strukturiran okoljski program je eden od začetkov tega procesa.

Evalvacija aktivnosti

Mladi velikokrat dojemajo aktivnosti kot same sebi namen. So zabaven del programa. Za organizatorje rekreativnih programov je to osnova za uspeh, zato velikokrat vključijo veliko takih aktivnosti, da vzdržujejo navdušenje. Učitelji v šoli v naravi pa imajo navadno drug pristop, delajo v okviru ciljev organizacije in osebnih ciljev ter organizirajo program, v katerem v učnem procesu dosežejo določene cilje. Aktivnosti same po sebi niso pomembne, ampak so orodje za spodbujanje osebnega, družbenega in okoljskega zavedanja in razumevanja. Zato si nekatere aktivnosti le »sposodimo« za doseganje teh ciljev, nekatere pa so tudi neprimerne ali celo delujejo nasprotno.

Cilji organizacije, posameznikovi cilji → Želeni učni cilji → Oblikovanje programa → Izbira aktivnosti

Avtor: Geoff Cooper, iz knjige *Outdoors with Young People, A Leader's Guide to Outdoor Activities, the Environment and Sustainability*

Prevod in priredba:
Irena Kokalj, univ. dipl. biol., prof. biol.

Učna pot Divji potok

V lanskem šolskem letu je CŠOD Lipa ob praznovanju 15. obletnice delovanja tudi uradno odprli učno pot ob Divjem potoku, ki je plod sodelovanja z Zavodom RS za varstvo narave – OE Novo mesto, GG Črmošnjice in Občino Semič.

Delo je potekalo v sklopu mednarodnega projekta Kali, ribniki in izviri: Naša preteklost – naša prihodnost / Lokve, ribnjaci i izviri: Naša prošlost – naša budućnost. Operacijo je delno financirala Evropska unija iz instrumenta za predpristopno pomoč, izvajala pa se je v OP IPA SI-HR 2007-2013.

Divji potok, ki ima povirje nad Srednjo vasjo pri Črmošnjicah, je na prevladujoči dolomitni kamninski podlagi ustvaril zelo razgibano in slikovito strugo, polno manjših slapov, tolmunov in brzic. Večino svojega toka teče skozi gozd. Po približno 3,5 km toka hudourniškega značaja se izlije v Črmošnjičico, ki teče proti Dolenjskim Toplicam. Posebnost Divjega

potoka je izločanje lehnjaka, kamnine, ki daje slapovom in brzicam mehko zaobljenost. Divji potok z okolico predstavlja pomemben življenjski prostor na vodo vezanim rastlin-

skim in živalskim vrstam. Čista, mrzla voda in naravna kamnita struga s tolmoni so idealni življenjski pogoji za potočnega raka koččaka.

Svoj pečat pa v širši okolici potoka dodajo ostanki opuščenih kočevarskih vasi, številnih cerkva in pokopališč. Pričajo o življenju Kočevarjev, nekdanje nemško govoreče skupnosti, ki je tu kot najvzhodnejši del kočevskega otoka živela od prvih desetletij 14. stoletja pa do druge svetovne vojne.

Obiskovalcu bo pri orientaciji po kraju pomagala zgibanka in podatki na informacijskih tablah v bližini doma Lipa. Usmerjevalne table nas izpred doma in mimo vaške cerkve usmerijo na

z leseno ograjo, postavili smo klopi ter didaktična učila na šestih točkah.

makadamsko pot pod Črmošnjicami, nato pa ozka stezica ob potoku vodi v prostor nekega drugega sveta in časa. V prijetnem hladu gozda ob potoku ter preko travnikov se pot blago vzpenja proti Srednji vasi in od tam spušča nazaj proti Črmošnjicam. Eno uro in pol trajajoč sprehod je razgiban in nezahteven. S šolskimi skupinami pa najraje nadaljujemo proti Brezovici in razvalinam Starega Tabora. Nevarni odseki poti so zaščiteni

Na učni poti že vseskozi izvajamo učne ure različnih vsebin. Za njeno ureditev smo se odločili v želji, da bi zaščitili to območje pred nestrokovnimi in destruktivno umerjenimi posegi v naravo, hkrati pa bi edinstveno naravno in kulturno dediščino še bolje približali učencem gostujočih osnovnih šol iz različnih krajev Slovenije ter širši javnosti. V prihodnosti želimo učno pot zaradi naravnih in zgodovinskih vrednot obogatiti z dodatnimi smermi, kar bi prispevalo k boljši turistični prepoznavnosti kraja.

Irena Štangelj Pavlakovič,
univ. dipl. biol.

Predstavitev projekta Sonce, voda, veter

Danes se veliko govori o energiji. Z njo se ukvarjajo skoraj vsi, tako »proizvajalci« kot na drugi strani potrošniki. Obstajajo tudi tretji: ekologi, ekološka gibanja, ki jih skrbi prevelika poraba energije ter posledično veliko onesnaževanje okolja. Zato smo pri delu posamezne tovrstne teme vedno vključevali v delo z učenci. Da pa bi lahko še bolje spoznali to problematiko, smo dodali še nove vsebine in vse skupaj združili v projekt z naslovom Sonce, voda, veter.

V petih dneh, kolikor trajajo delavnice, učenec spozna obnovljive vire energije, sestavlja različne modele za izkoriščanje teh vrst energije, opravlja meritve, zapisuje podatke ter ugotavlja prednosti in slabosti izkoriščanja sonca, vode, vetra.

Delavnice, ki jih opravi učenec:

1. Izkoriščanje energije sonca

Prva naloga je sestavljanje modela sončnega kolektorja. Tega s cevmi poveže z obtočno črpalko, ki jo poganja električni tok iz sončnih celic. Pri postavitvi išče čim boljši položaj glede na sonce in nato meri temperaturo segrete vode.

Druga naloga je preizkušanje delovanja sončnih celic. Le-te zveže v električni krog z elektromotorčkom. Opazuje vrtenje elektromotorčka glede na vpadni kot sončnih žarkov na celice. Hkrati meri električno napetost z voltmetrom.

3. Izkoriščanje energije vetra

Iz elementov tehnične zbirke sestavi model vetrne elektrarne. Razišče okolico doma, da najde primeren prostor za postavitev vetrne elektrarne. Pri meritvah opazuje delovanje električnih porabnikov in meri električno napetost na generatorju.

Pri tem projektu učenec osvoji različne cilje iz predmetov naravoslovje in tehnika, družba, matematika in likovna umetnost za četrty in peti razred.

Na koncu učenci pripravijo poročila in jih predstavijo na skupnem zaključku.

Anton Verderber, učitelj naravoslovja

2. Izkoriščanje energije vode

Učenec v vodo (potok) postavi modela hidroelektrarne z različnimi turbinama. Preizkusi delovanje dveh različnih elektromotorčkov ter meri električno napetost na generatorju. Oba modela postavi na tri različne kraje v potoku (različen vodni tok).

Izkoriščanje vodne energije lahko opazuje in preizkuša tudi s postavitvijo mlinčka, ki ga izdelava iz naravnih materialov.

Projektni teden Gozd

V letošnjem šolskem letu v sklopu projektnih tednov prvič pripravljamo tudi projektni teden GOZD. Petdnevni program je namenjen šolskim skupinam 3. in 4. razredov OŠ. Poleg klasičnih vsebin ekologije gozda, gibanja in orientacije v naravi smo v program vključili doživljanje gozda skozi ljudsko izročilo, pravljичni svet in likovno ustvarjanje.

Vzporedno z dejavnostmi bo nastajala gozdna zbirka, skupek rezultatov raziskovanj plodov, listov dreves, živalskih sledi, risb, verzov, gozdnih spominkov ..., ki bo teden zaokrožila v celoto.

S ponujenimi vsebinami želimo mlade ozaveščati o trajnostnem razvoju in ohranjanju naravne in kulturne dediščine, razvijati njihovo domišljijo, ustvarjalnost in ročne spretnosti, spodbujati k večji telesni aktivnosti ter prispevati k boljšemu razumevanju okolja in vloge človeka v njem.

Irena Štangelj Pavlakovič,
univ. dipl. biol.

Šport za najmlajše v CŠOD Lipa

V domu Lipa imamo veliko opreme, ki je namenjena prvim korakom v različnih športih: skiroje in kolesa za vadbo ravnotežja, loke za najmlajše, pet postaj minigolfa ... V zimskem času otroci preplavijo griče in doline na saneh ali dričalnikih. Še najbolj se pozimi zblížamo z naravo na tekaških smučeh – opremo nudimo že za predšolske otroke. Če pa je želja, postavimo tudi vlečnico za bodoče »Tine Maze«. Pred domom imamo garažo, preurejeno v plezalno steno za najmlajše, ki jim ni plezanja nikoli dovolj. Narava nam nudi pogoje za razne pohode. To je dejavnost, ki jo

izvajamo do pozne starosti, zato jo zelo priporočamo. Ob domu imamo veliko igrišče s koši in igrišče za odbojko na mivki, v vasi pa uporabljamo tudi večje igrišče z goli. Otroci imajo radi vse igre z žogo, hokej, igre brez meja, štafetne igre, elementarne igre, rolanje ... Narava nam ponuja tudi možnosti za izvajanje taborniških veščin (vrvi in vozli, ognji in ognjišča, orientacija, zavetišča in bivališča ...). Vse dejavnosti radi izvajamo v naravi in skupaj z naravo.

Damjan Volkar, prof.

Kolesarski izlet »Od Lipe do jelke«

Zaradi razgibane konfiguracije terena in prepletenosti gozdov z gozdnimi cestami so Črmošnjice odlično izhodišče za gorsko kolesarjenje za družine in bolj zahtevne kolesarje. V letu 2012 smo trasirali eno od poti in jo odprli v javni prireditvi. Izpred doma Lipa se s kolesi odpeljemo proti smučarskemu centru Bela (smučišče Gače). Ta del poti je malce bolj zahteven – 4 km vzpona po asfaltni cesti in na koncu prav toliko spusta. Nadaljuje se do Komarne vasi (1 km) po asfaltni cesti, nato zavijemo na gozdno cesto do Rese. V gozdarskem domu je maketa kočevarske vasi. Gozdna cesta nas pelje še globlje v Kočevski rog, do Črmošnjiške jelke. Ta mogočna jelka že stoletja kraljuje v kočevskih gozdovih. Njene veličine jo uvrščajo v sam vrh slovenskih jelk. Dosega višino 44,70 m, njen obseg je 6,00 m, premer 1,90 m, drevnina pa 40,60 m³. Njeno starost ocenjujejo na 260 let. Kljub dolgoletnemu propadanju jelke v Kočevskem rogu je v dobrem stanju.

Profil kolesarskega izleta

Pot se nadaljuje po gozdni cesti. Lahko si ogledamo grobišče Pugled. Cesta nas pripelje do križišča, na katerem zavijemo levo na Roško cesto proti Kočevju in se spustimo do Roške žage. Vrnemo se nazaj do križišča in se spustimo po Mlečni cesti. Sledimo tablam za Črmošnjice. V Komarni vasi zavijemo v križišču levo in se spustimo do Črmošnjic. Pot je zanimiva in poučna, velik del poteka po gozdu.

Za tehnično bolj zahtevne kolesarje smo pripravili pot, trasirano z GPS koordinatami. Prav tako imamo trasirano pot do Baze 20. Obe poti sta krožni. Možnosti za kolesarjenje pa je ogromno:

na Mirno goro, Pajkež je možna krožna pot, za tranzitne kolesarje pa so možne smeri proti Beli krajini, Novemu mestu, Ljubljani, Kočevju.

Se vidimo, pa srečno pot!

Damjan Volkar

Aktivne počitnice v CŠOD Lipa

V šolskem letu 2012/13 smo v CŠOD Lipa izvedli 5 tednov aktivnih počitnic za otroke od 8 do 11 let. Prvi teden je bil že med oktobrskimi počitnicami, ostali štirje pa med poletnimi. Počitniških tednov se je udeležilo kar 160 otrok iz različnih krajev Slovenije ter zamejski Slovenci iz Italije. Izvajali smo tri različne programe: likovni teden, športni teden in prvič tehniški teden. Počitniške tedne smo popestrili z ogledom Konjeniškega centra Češča vas in jahanjem konj, plavanjem v Dolenjskih Toplicah ter z izletom v Belo krajino. V Črnomlju smo si ogledali mestno muzejsko zbirko in obiskali varstveno-delovni center, kjer so nas prisrčno sprejeli in nas navdušili s svojimi izdelki.

Naš športni teden se imenuje Na robu pragozda, saj se odpravimo na taborjenje v osrčje Kočevskega Resa. Zaradi nizkih nočnih temperatur v prvem tednu julija smo letos taborili ob domu. Podali pa smo se na najvišji vrh Bele krajine, na Mirno goro, in sicer iz Planine po gozdni učni poti. Otroci so bili športno aktivni vsak dan, organizirano je bilo plezanje, lokostrelstvo, igre z žogo ...

Na likovnem tednu otroci kiparijo, slikajo na platno in v ustvarjalnih delavnicah izdelajo uporabne izdelke. Zadnji dan pripravimo razstavo izdelkov udeležencev in zaključno prireditev za starše.

Prvič smo izvedli tudi tehniški teden. Otroci so izdelali leseno škatlico, splav in rekvizite za pastirske igre.

Po izvedenem športnem tednu smo naredili evalvacijo. Na vprašalnik je odgovarjalo 43 otrok. Na vprašanje, kaj ti je bilo na športnem tednu najbolj všeč, je 19 otrok odgovorilo plavanje, 12 lokostrelstvo in prav tako 12 jahanje, 9 pa plezanje. Ostalim so bili najbolj všeč pohodi, taborjenje, izleti, igranje v mivki, slikanje na svilo in to, da so spoznali nove prijatelje. Naj športa po izboru udeležencev sta postala plezanje in lokostrelstvo. Kar 10 otrok ni na taboru nič pogrešalo, ostali pa starše, družino, dom, domače, sladkarije in domače živali. Od športnih aktivnosti bi si otroci želeli še več nogometa, kolesarjenja, vožnjo z raftom in tekmovanja. Kar 27 otrok od 43 pravi, da so bili učitelji prijazni, zelo dobri in zabavni, ostali pa so določili, da so bili dobri, malo strogi in včasih tečni. 33 otrok je zapisalo, da je bila hrana na taboru dobra, okusna, odlična in skoraj boljša kot doma.

Irena Brajkovič

Priprava na spanje in lahko noč

Ob devetih gremo v sobe in se prične pripravljati na spanje. Mene pred spanjem počese Neža. Pred spanjem si umijemo zobe, se stuširamo, se pokrijemo z odejo, klepetamo in se hihitamo. Vsak dan, preden gremo spat, se sezujemo in popravimo copate.

Preden gremo spat, se oblečemo v pižamo. Neja in Larisa imata igrački. Vse posteljnine so lepe, Lanina pa najlepša. Ko je ura deset, gremo spat. Vse rade klepetamo. **Neja, Larisa, Lana, Neža**

V nedeljo, 18. 8. 2013, so se začele aktivne počitnice v domu Lipa, začeli smo tudi likovne delavnice. Delali smo okvirje za fotografije, oblikovali smo iz gline, imeli smo tudi glasbeno delavnico, večerni sprehod, kiparjenje. Izdelali smo si turistični spominček, risali smo na svilo. Ko smo imeli prosti čas, sem si izbrala lokostrelstvo in odbojko na mivki. Hrana v domu Lipa je zelo dobra. Priprava na spanje je

bila zelo težka, ker sem hotela biti še s svojo najboljšo prijateljico Nauziko. Prosti čas v sobi je bil tudi zanimiv, saj smo si malo nagajale. V Dolenjskih Toplicah je bilo lepo. V Češči vasi sem se zelo zabavala, ker je bilo polno živali. **Nikita**

Plezanje

Plezali smo na umetni plezalni steni. Najprej nam je učitelj Damjan predstavil nekaj teorije o plezalni steni, npr. kako se razlikujejo. Nato pa je prišlo tisto, kar smo vsi komaj čakali ... plezanje! Plezali smo po nizki plezalni steni, to je levo in desno. Igrali smo se različne igre. Pazi, lava – tla so bila lava, zato med plezanjem nismo smeli stopiti na tla. Živijo, tukaj sem – ko je učitelj zapiskal na piščalko, smo morali pomahati. Uf, kakšna gneča – po dva sta šla na steno in se na sredini križala. Do ocvirka – preplezati smo morali 20 m, ne da bi stopili na tla ker če si stopil na tla, si postal ocvirk. To je uspelo devetim od trinajstih učencev, tudi meni. Priznam, da sem ponosna nase, ker sem preplezala 20 m, ne da bi postala ocvirk. **Maja**

Zapisi iz počitniških dnevnikov:

Češča vas

Zjutraj so nas zbudili zelo zgodaj. Po zajtrku nas je ob osmi uri prišel iskat avtobus. Z avtobusom smo se odpeljali v Češčo vas. Najprej smo si ogledali hlev v Konjeniškem centru. Nato smo skakali na trampolinu. Ker smo se zelo zabavali, smo si zaslužili jahanje konj. Pri jahanju nas je vodil Jure s kobilo Srno. Na koncu izleta v Konjeniškem centru smo se posladkali s krofi. Na poti proti domu Lipa smo šli še plavat v Dolenjske Toplice. Tam smo bili od 11. do 14. ure. **Ajda**

Mednarodni projekt Real World Learning Network (2011–2014)

Ob potoku
Foto: arhiv doma Lipa

www.rwnetwork.org
rwl@csod.si

Projekt **Real World Learning Network (RWL)** povezuje izobraževalce iz cele Evrope, da med seboj delijo in razvijajo nove metode in uspešne pristope za učenje za trajnostni razvoj. Partnerske države so Češka republika, Nemčija, Madžarska, Italija, Anglija in Slovenija. V Sloveniji vodi projekt Center šolskih in obšolskih dejavnosti (CSOD).

Od 28. do 30. novembra 2013 bo potekala 2. konferenca projekta, ki bo v Sloveniji, v Planici. Naslov bo **Science and Sustainability through Outdoor Learning** (Naravoslovje in trajnost skozi učenje na prostem). Sledila bo prvi, zelo uspešni, ki je potekala v januarju 2013 na Češkem, v Slunakovu (23.–25. januar 2013 – Exploring Effective Approaches to Outdoor Learning). **Usmerjena bo v metode in pristope učenja na prostem.**

Osrednje značilnosti projekta **Real World Learning Network**:

- Posebno pozornost projekt namenja naravoslovju na prostem. Glavno vprašanje, na katero skuša odgovoriti, je, kako učenje naravoslovja na prostem prispeva k trajnosti.
- E-mreža RWL nudi podporo organizacijam in posameznikom, ki se ukvarjajo z učenjem na prostem, ter raziskuje in razširja uspešne in učinkovite pristope za tovrstno učenje v resničnem svetu. Pri tem gre za pristope, ki vodijo k dejavnostim za trajnostni razvoj.
- Analizirajo se primeri dobre prakse za učenje na prostem po Evropi.
- Razvijajo se kriteriji za uspešno učenje na prostem.
- Pripravljajo se vzorčne ure in primeri, ki spodbujajo praktične izkušnje v resničnem svetu in so povezani z delovanjem za trajnostni razvoj.
- Preko poučevanja se skuša narediti naravoslovje bolj privlačno za širši krog učencev/dijakov.
- Omogočen bo enostaven dostop do informacij, znanj, strokovnih mnenj in gradiv.
- Nastaja omrežje s primeri dobre prakse za učitelje, kjer bo omogočena izmenjava idej in gradiv.
- V partnerskih državah in v EU se bo povečala prepoznavnost učenja na prostem.
- Proučuje se vrsta ključnih tematik o učenju na prostem in pripravljajo se smernice, priporočila za izobraževanje na prostem po Evropi.

Projekt in mreža se razširjata ter spodbujata nove organizacije in posameznike, da delijo primere dobre prakse za učenje na prostem. RWL ponuja velike možnosti/priložnosti organizacijam in praktikom za raziskovanje in razširjanje znanja o učenju na prostem. Vsaka partnerska država je opravila raziskavo o stanju učenja na prostem. Skupne, mednarodne ugotovitve so postale podlaga za razvoj delovnih skupin in njihovih nalog.

V okviru projekta delujejo 4 delovne skupine (DS), ki se ukvarjajo z naslednjimi področji:

- DS1: Razvijanje kriterijev kakovosti za učenje na prostem – skupina proučuje kriterije za učenje na prostem. Nastaja zbirka kriterijev kakovosti, pri tem so pomembne izkušnje učencev pred, med in po izvedbi pouka na prostem.
- DS2: Naravoslovje na prostem in trajnostni razvoj – skupina raziskuje, kako lahko naravoslovje na prostem in učenje v resničnem svetu pomagata učencem, da lažje razumejo osnovne koncepte naravoslovja za trajnostni razvoj.
- DS3: Pedagoški pristopi pri učenju na prostem – skupina analizira različne pristope pri učenju na prostem s poudarkom učenja s spreminjanjem odnosa, ki bo spodbujal delovanje v smeri trajnostnega razvoja.
- DS4: Učenje v resničnem svetu in razvijanje zelenih kompetenc – skupina raziskuje povezavo med učenjem naravoslovja in primernimi poklicnimi potmi, ki vodijo k zelenemu gospodarstvu in odgovornemu državljanstvu.

Delovne skupine delujejo samostojno, v okviru lastnih zastavljenih ciljev in nalog, s katerimi bodo uresničile namen celotnega projekta.

Pomembne povezave, na katerih so koristne informacije mreže RWL:

- zanimivo poročilo o učenju v resničnem svetu na 1. konferenci na Češkem: <http://www.rwnetwork.org/events/exploring-effective-approaches-to-outdoor-learning.aspx>
- spoznavanje novosti preko Facebooka: <http://www.facebook.com/pages/Real-World-Learning-Network/172915856189923>
- vse informacije o naslednji, še bolj atraktivni konferenci, ki bo novembra 2013 v Planici v Sloveniji: <http://www.rwnetwork.org/events/science-and-sustainability-through-outdoor-learning.aspx>

V oktobru zbiramo predprijave za konferenco. Kontaktne podatke pošljite na e-naslov irena.brajkovic@csod.si. Konferenca bo potekala v angleškem jeziku. Cena kotizacije za enodnevno prisotnost je 60 EUR. Prijavnico in ostale podatke prejmete v oktobru.

Priprava: Irena Brajkovič

CŠOD Lipa je praznoval 15. obletnico

Jesenske športno-ustvarjalne počitnice v CŠOD Lipa

Belokranjski spominek
Foto: Lipa

Na jesenskih športno-ustvarjalnih počitnicah v domu Lipa bodo vsak dan organizirane pestre in zanimive likovne delavnice: ustvarjanje iz naravnih materialov, oblikovanje gline, izdelava turističnega spominka. Izdelke bodo otroci po zaključni likovni razstavi za starše odnesli domov.

Počitnice bodo tudi športno obarvane: kopanje v Dolenjskih Toplicah, ogled jahalnega centra Češča vas in jahanje konj, plezanje, lokostrelstvo, črmošnjiške igre in raziskovanje Divjega potoka.

Zabavali pa se bomo tudi ob tabornem ognju in na kostanjevem pikniku.

Začetek: **27.10.2013 ob 15.00**
Zaključek: **30.10.2013 ob 16.00**
Starost udeležencev: 7 do 11 let
Cena za osnovni program: 49 €

Informacije:
CŠOD Lipa
Črmošnjičice 27
8333 Semič

07 306 7608, 031 607 576
lipa@csod.si
www.csod.si

Jesenske eko-angleške počitnice v CŠOD Čebelica

Program v skupini 8 do 11 let bo namenjen učenju angleškega jezika ob igri, petju in igrah v naravi. Poleg tega bodo udeleženci izdelovali preproste izdelke, spoznavali kraj in pokrajino, njegovo kulturo in etnografijo ter se sproščali ob družabnih in športnih aktivnostih, kolesarjenju in drugih zanimivih aktivnostih.

Udeleženci v skupini 12 do 15 let bodo na zanimiv in ustvarjalen način utrjevali temeljna znanja časov, oblikovali kratke sestavke in stavčne strukture, se urili v razumevanju besedil in v komunikaciji v angleškem jeziku.

Dnevi bodo namenjeni tudi spoznavanju kraja Čatež s kulturno in naravno dediščino ter sprostivni s športnimi in pristočnimi dejavnostmi.

Začetek: **27.10.2013 ob 15.00**
Zaključek: **30.10.2013 ob 16.00**
Starost udeležencev: 8 do 11 let, 12 do 15 let
Cena za osnovni program: 70 €

Informacije:
CŠOD Čebelica
Dolenja vas pri Čatežu 19
8212 Velika Loka
07 348 90 12, 031 607 570
cebelica@csod.si
www.csod.si

